

Предложенная методика комплексной критериальной оценки сегментов рынков сбыта может быть рекомендована для внедрения в отделах маркетинга машиностроительных предприятий, а также для использования в экспертных системах анализа рынков сбыта методом сегментации.

SUMMARY

The report is the summary of basic statutes of method for estimation of market segments of Machine-Building Industry.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Котлер Ф. Основы маркетинга/Пер.с англ. - М.: Прогресс, 1990 - 736с.
2. Хруцкий В.Е., Корнеева И.В., Автухова Е.Э. Современный маркетинг. - М.: Финансы и статистика, 1991 - 256с.
3. Джонс Дж.К. Методы проектирования/Пер.с англ. - М.:Мир, 1986. - 326с.

Поступила в редколлегию 5 декабря 1994г.

УДК 330.82 + 316.2

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО ЛІБЕРАЛІЗМУ

Буцєвицький В.С., проф.

Сьогоднішній день знаменує кінець однієї сторінки нашої історії і початок другої, коли ми можемо не тільки спілкуватись й пізнавати один одного, а й разом формувати свої політичні, життєві, культурні орієнтири. Власне, це вже не тільки можливість, а й докучлива необхідність, перед якою стоїть молода Українська держава. Отже, перед суспільством постає питання: який шлях розвитку обрати? Якщо при соціалізмі ми пожили, то тепер для нас було б цікавим проаналізувати інший шлях розвитку.

Серед множини різних політичних систем становлення ліберального можливе, але абсолютно не обов'язкове. Поглянувши на витоки лібералізму, стає зрозумілим його походження: в XVIII-XIX століттях ринкова економіка сприяла формуванню середнього стану - купців, підприємців, управлінців, інтелігенції - з різночинців, тобто не дворян; інституцій соціального спрямування і різної політичної орієнтації, незалежних від держави. У результаті їх багатолітньої еволюції сформувались цінності сучасного лібералізму. Це система соціально-економічних та політичних поглядів, яка захищає свободи та права особи, приватну власність, демократію, громадянське суспільство, договірний характер державної влади, вільну конкуренцію тощо. Ральф Дарендорф з цього приводу відмічає: "В моральному відношенні лібералізм є переконання, що головне - це індивід, захист його недоторканості, розвиток його можливостей, його життєві шанси. Угрупування, організації, установи - не самоціль, а засіб для індивідуального розвитку" [1].

Лібералізм виходить з положення, що світ підкоряється законам, які нам не підвладні. Тому цілком природним принципом поведінки людини повинен бути здоровий глузд, адаптація до обставин і вимог такого суспільства. Однак лібералізм з самого початку не був тотожним егоїзму, аморалізму і відходу від участі у виконанні суспільних завдань. Моральним стрижнем лібералізму є категорійний імператив Канта: "... роби тільки згідно з такою максимомою, керуючись якою, ти в той же час міг би побажати, щоб вона стала загальним законом" [2]. Лібералізм, таким чином, звертається до високоморальної особи, яка поступає зважено і поєднує свої інтереси з інтересами соціального цілого і несе

відповідальність за це ціле. Лібералізм - це заснований на особистій ініціативі й свободі вибору способів дій, готовність до сприйняття нових ідей і, разом з тим, заперечення диктату ідеологій, політики, влади. Такий "спонтанний порядок", на думку сучасного західного політолога і економіста Пі Сормана, спроможний забезпечити саморегулювання суспільного організму краще всіляких планів [3]. Дійсно, елементами спонтанного порядку є окремі господарства як індивідів, так і організацій, якими керують свідомо. Розвиток приватного права полягає в значній мірі у наданні можливостей для створення добровільних асоціацій, які не мають якої-небудь примусової влади. "Однак по мірі загального розширення спонтанного порядку, - писав відомий австро-американський економіст, лауреат Нобелівської премії Фрідріх Хайек, - зростають й масштаби одиниць, які входять в нього. До складу його буде входити все більше і більше господарств, які належать не індивідам, а таким організаціям, як фірми й асоціації, а також адміністративним органам" [4]. Деякі з правил поведінки, котрі забезпечують можливість формування розширення спонтанних порядків, водночас полегшують появу організацій, пристосованих для функціонування більш широких систем. Однак багато з тих більш великих організацій різного типу фактично знаходять своє місце тільки у рамках ще більш загальноохоплюючого спонтанного порядку, але не можуть діяти в межах загального порядку, котрий би був свідомо організований сам. Дійсно, коли мова йде про вдосконалення державного оточення спонтанного порядку, суспільство мало б право очікувати у цій галузі великого просування вперед [5]. Переваги лібералізму полягають ще в тому, що це не ідеологічна догма, а "проект суспільства", який може бути адаптованим до місцевих історичних, національних і культурних умов.

Історія західної цивілізації менш за все нагадує багато ресторанне меню, у якому освічені державні діячі і вчені мужі вибирають страви за своїм смаком, і тому суперечки і дискусії, які ведуться в Україні з приводу обрання кращої системи, цілком природні, особливо, якщо підходити до них з ліберальних позицій. За допомогою гармат можна встановити диктатуру, але ніякі танки не в змозі ввести ринкову економіку. Вона виникає як продукт суспільного розвитку, а не за наказом, відданим згори.

За думкою вчених Заходу, лібералізм виникає всюди, де політична влада допускає його розвиток. Увесь драматизм економіки полягає тільки в тому, що політична влада прагне до надмірного втручання в неї. Але там, де влада достатньо гнучка і далекоглядна або не має іншого вибору як передати деяку свободу економічних дій, дуже скоро з'являються торгові люди, котрі беруться за вирішення справи - створюють нові підприємства, а отже, і робочі місця, відкривають і впроваджують нові спеціальності. Торговий обмін на ґрунті "звільнених" цін, а потім і економічне зростання сприяють розвитку нових незапланованих систем.

Які ж концепції можна вважати сьогодні найбільш продуктивними? Одна з них - широко відома на Заході, як це не парадоксально, полягає в тому, що навіть хаос може, на певний час, стати формою суспільної організації. В ній державні органи ніби ізолюються, підприємства на регіональному рівні діють як монополії, а тіньовий ринок виступає засобом індивідуального захисту. Така система спроможна забезпечити тільки елементарне виживання, але породжує суттєву соціальну нерівність і тому містить небезпеку насильства. Однак у такій хаотичній ситуації живуть багато країн "третього світу". Вона є характерною для деяких країн Латинської Америки, в певній мірі спостерігається і в нас в Україні.

Друга концепція - більш-менш "освічений деспотизм", комбінація політичної диктатури й капіталізму. Це, як правило, стосується політичного досвіду Південної Кореї, Тайваню, Чілі за часів Піночета і

франкістської Іспанії. "Освічений деспотизм" - це випадковий продукт своєрідного історичного процесу, пов'язаного з насильством. Який-небудь Піночет або Франко не купуються в магазинах і не беруться у прокатному пункті. Вони в'їжджають в історію на білих конях, а тепер на танках, або броньовиках, у результаті громадянської чи міжнародної війни, або регіонального конфлікту. Крім того, якщо і є кілька прокапіталістичних диктаторів, при яких розвивається ринкова економіка, то це, скоріше, не правило, а виняток. Більшість диктаторів, підкреслюють дослідники, настроєні проти капіталізму, бо вони заволоділи підприємствами, розорили держави і суспільства. До цього ж і диктатура капіталістичного типу є нестабільною формою, при якій політичний авторитаризм вступає в конфлікт з лібералізмом в економіці, що, буває, зводить нанівець або перше, або друге. У Чилі, Іспанії, Кореї, на Тайвані фінал був щасливим у тій мірі, у якій економічний розвиток сприяв виникненню середнього стану, який, в свою чергу, спромігся відновленню демократії. Але вірогідність повторення такого сценарію в Україні надзвичайно мала. Справа в тім, що в усіх вищезначених випадках диктатори успадкували не соціалістичну економіку. Відносні заслуги Піночета або Франка полягають не в тому, що вони ввели капіталізм, а в тому, що вони його не ліквідували [6]. В Україні ж обставини інші й не мають аналогів. Події останніх років привели тут до встановлення політичної свободи раніше свободи економічної, що взагалі незвичайно у сучасній історії, а ще менше в історії лібералізму. І тут на перший план починають виходити історичні традиції. Вони, а також особливості національної культури відіграватимуть певну роль у встановленні нового устрою. Культурні умови для цього в Україні сприятливі.

Однак в республіці зараз ведуться дискусії між тими, хто наводить як аргумент на його користь капіталістичні реформи П.Столипіна, й тими, хто нагадує про далеке минуле - кріпацтво. Перші приходять до висновку, що капіталізм і ринкові відносини можуть встановитися в Україні, бо вони існували до 1917 року і могли б розвинутися, якби не відбулася революція. Згідно з цією концепцією для повернення до лібералізму в Україні достатньо лише відновлення випадково обірваних історичних зв'язків. Другі ставлять під сумнів дух підприємництва у слов'ян з оглядом на їх ментальність, а також висувають тезу про схильність до покорі.

Треті заперечують обидва підходи і висновки, які робляться на їх підставі і вимагають повернутися назад до недавнього минулого, коли ковбаса коштувала 2.20.

У відповідь на такі вищезначені концепції слід відмітити, що столипінські реформи були занадто нетривалі, щоб можна було говорити про їх досвід. Він свідчив лише про те, що у той час у Росії були підприємливі люди і навіть за такий невеличкий проміжок часу аграрна реформа Столипіна на Україні мала успіх. Загальна кількість хуторів досягла 226 тисяч. І хоч не всі сільські мешканці витримали конкуренцію - багато з них розорилися і змушені були переселитися в Сибір, Далекий Схід або піти в міста, - все ж таки реформа сприяла розвитку ринкових відносин на селі.

Розвиваючи цю тезу, далі слід зауважити, що від наслідків більшовизації і сталінізму неможливо позбутися як від легкої "хвороби". Тому соціально-економічні і політичні структури, успадковані народами колишнього Радянського Союзу від доперевбудовних часів, не столипінські, а сталінсько-брежньєвські. З іншого боку, і антилібералізм сталіністів є, в деякій мірі, некоректним, бо передбачає майже генетичну схильність слов'ян до рабської покорі, таку собі соціальну лисенківщину, згідно з якою нахил до залежності і колективізму має успадкований характер. Такий підхід не має наукового підґрунтя: соціальна поведінка не передається біологічно і не може бути виправдана культурними

традиціями. Так, культура підвладна змінам, а поведінка все ж таки змінюється за обставин.

Мрії третіх про ринкове суспільство без капіталістів, де ціни повернуться з недавнього минулого, також нереалістичні - це як автомашина без мотора: ви можете привести її в рух, штовхаючи руками, але далеко поїхати не зможете.

Із розглянутих трьох концепцій більш продуктивною можна вважати четверту. Ліберальне суспільство може виникнути і виникає всюди, де політична влада не стоїть на заваді виникненню "спонтанного порядку". Але для цього необхідне виконання ще однієї головної умови соціального і духовного характеру: ринкова економіка не може бути без підприємців. Вона діє лише тоді, коли держава дозволяє і навіть гарантує тим, хто бажає і в кого достатньо для цього сил і енергії, збагачуватися. Ці нові люди - підприємці - не обов'язково повинні бути людьми симпатичними і навіть освіченими; їх суспільна функція не у генеруванні моральності - вони потрібні на своєму місці.

Таким чином, ринкова економіка передбачає, що держава і прошарок інтелектуалів - правляча еліта, повинні допустити формування іншої соціальної групи - хазяїв підприємств, без яких неможливо обійтися. При цьому нема потреби, аби усі громадяни України стали підприємцями і перейшли у "ринкову віру", достатньо незначної меншості. За даними досліджень, приблизно десять відсотків населення може не залишитися у цій сфері за різних обставин [7].

До якого типу суспільства могло б привести вільне підприємництво? Чи стане Україна подібною до країн Західної Європи, у яких капіталізм і демократія існують протягом багатьох десятиліть? Або вона буде ближче до розколотого навпіл суспільства бразильського типу - альянсу між державою і капіталістами, з одного боку, і наявністю бідності, з іншого?

На відміну від соціалізму лібералізм не вписується в рамки будь-якої єдиної уніфікованої моделі. Завдяки своєму характеру він завжди адаптований до місцевих умов і культурних традицій. Вивчаючи це питання, американський спеціаліст з історичної і політичної думки Луїс Харц пише, що "соціалізм - це більш ідеологічний феномен, зобов'язаний своєю появою класовій теорії і ліберальній революції, народженій на ґрунті старого європейського порядку. І зовсім не випадково в Америці, яка не знала феодальних традицій, відсутні й соціалістичні традиції [8]. Зовсім інша справа у нас в Україні. Тому, враховуючи ефект впливу соціалізму на українське суспільство, здається очевидним, що ринкова економіка в Україні буде включати в себе окремі елементи егалітаризму, тобто зрівнялівки у розподілі, більш вираженої, ніж в США або Європі. Так, очевидно, що в Україні важелі державного сектора ще довго переважатимуть над ліберальним експериментом і потужні підприємства, навіть в умовах конкуренції, будуть відігравати роль, скоріше за все, таку, як в Японії або в Південній Кореї, аніж у країнах Європейського співтовариства. Але це тільки порівняння. У будь-якому разі ліберальне суспільство в Україні залишиться українським. Ця ліберальна Україна не буде схожою на щось вже відоме. Її великою перевагою, в порівнянні з усіма минулими прикладами, буде використання творчих можливостей більшої кількості громадян. У цьому вбачається головний мотив лібералізації в Україні, лібералізації майже в такій мірі культурної, як і економічної.

Створення багатства і його перерозподіл є повільним процесом, ефект якого може бути відчутним через багато років, навіть десятиріч. Бідний народ не стає заможним одразу ж після переходу до ринкової економіки. Потрібен час. Однак свобода самовираження приносить дуже швидкі плоди. Ринкова економіка в змозі зробити творчість вільною. Але її парадокс полягає в тому, що вона дозволяє інтелектуалам критично ставитись до режиму, який їх годує.

Отже, ліберальне суспільство є однією з можливих альтернатив політичного й економічного розвитку України на сучасному етапі.

SUMMARY

The article deals with one of the variants of the new way of development - the creation of the liberal society in Ukraine. It analyses the views of western politologists and economists on this problem. It is stressed that the new model can lead to more important results in the development of the young independent state. The conclusion is that at present the liberal society is one of possible alternatives of political and economic development of Ukraine.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Dahrendorf R. Liberalismus // Meyers Enzyklopadisches Lexikon.- Mannheim. 1976. Bd.15. S.47.
2. Кант Э. Собрание сочинений в 6т. Т.4. Ч. I. - С.80.
3. Сорман Ги. Либеральное решение. - М.: 1992. - С.263.
4. Хайек Ф.А. Пагубная самонадеянность. - М.: 1992. - С.67.
5. Див. там же. С.68.
6. Див. Сорман Ги. Вказ.праця С.262-263.
7. Див. там же. С.265.
8. Харц Л. Либеральная традиция в Америке. - М.: 1993. - С.15-16.

Надійшла до редколегії 12 січня 1995р.

УДК 947:329+331.105.44(09)

ЕЩЕ РАЗ О ВОПРОСЕ ПРОТИВОСТОЯНИЯ БОЛЬШЕВИКОВ И МЕНЬШЕВИКОВ В ПРОФСОЮЗАХ В ПЕРВЫЕ ГОДЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ

Осадчий Ю.Г., проф.

Вопрос о противостоянии большевиков и меньшевиков в профсоюзах в первые годы Советской власти уже неоднократно и в разное время поднимался в исторической литературе [1-4]. Однако при его освещении допускалось, на наш взгляд, излишне упрощенная, прямолинейная трактовка сложного, неоднозначного, а порой и противоречивого процесса межпартийных отношений в профсоюзных организациях. Прослеживалась явная тенденция к затушеванию недостатков в работе большевиков, показу ее как совершенно безукоризненной, лишенной каких-либо негативных моментов. В то же время оппоненты большевиков в профсоюзном движении, как правило, изображались в исключительно неприглядном виде, их влияние в массовых организациях рабочего класса искусственно приуменьшалось.

Передергивание фактов, их предвзятая интерпретация, обуславливаемая попыткой выдать желаемое за действительное, наиболее наглядно проявилось при освещении подхода большевиков и меньшевиков к вопросу о характере взаимоотношений профсоюзов с рабоче-крестьянским государством. В данной статье нам бы хотелось высказать свою точку зрения по существу этого вопроса.

После победы в 1917г. революции большевики считали, что с установлением Советской власти антагонистические противоречия, имевшиеся между профсоюзами и буржуазным государством, должны уступить место их классовой солидарности, единству целей и задач. Стремясь самым тесным образом увязать новые функции профессиональных организаций с задачами государства диктатуры пролетариата, большевики встали на ошибочный, как потом станет очевидным и им самим, путь "огосударствления" профсоюзов.

В отличие от большевиков меньшевики сразу же решительно выступили против идеи "огосударствления". Они обвиняли большевиков в грубом извращении перспектив и задач профессиональных организаций.